confirm historical records of a firefight occurring on approach to the dug-out on 10 January 1945, which cost four partisans their lives. The medallion and glass jar fragments demonstrate the domestic side of the partisan resistance (Fig. 6), whilst the brick fragments from a burner and factory-made nails provide clues about the construction and use of the dug-out in winter.

Ilona Vaškevičiūtė,
Michał Siemiński

Armijos Krajovos kovotojų kapų paieška ir jų ekshumacija Vilnijos krašte

Jau 4 metai, kai Vilnijos krašte Lenkijos IPN Kresų (Pakraščių) skyriaus Paieškų ir identifikacijos padalinys kartu su Lietuvos archeologe I. Vaškevičiūte vykdo AK kovotojų, žuvusių II Pasaulinio karo metais kovoje su vokiečiais ar NKVD padaliniais, paieškos ir rastų palaikų ekshumacijos darbus (*ATL 2017 metais*, 2018, p. 664–671; *ATL 2018 metais*, 2019, p. 604–608; *ATL 2019 metais*, 2020, p. 475–480).

Šiais metais tyrimų grupėje dirbo istorikai ir archeologai dr. Adamas Kuczyńskis, Michałas Siemińskis, Marekas Nadolskis, Adrianna Wojciechowska, Jolanta Adamek, Rafałas Michlińskis, antropologė Magda Krajewska, taip pat savanoriai iš draugijos „Oderis–Nemunas“ bei Patriotinės jaunimo sąjungos iš Vilniaus nariai. Antropologinius tyrimus ir jų ekspertizę atliko VU MF mokslo darbuotoja J. Kozakaitė ir R. Brinzaitė.

Per 2017–2019 m. žvalgyta ir tyrinėta 18 vietovių. Ne visose jų rasta palaidojimų ar ieškota konkrečių užkastų asmenų. 2020 m. planuoti darbai tiek naujose vietovėse, tiek ir tęstiniai. Archeologiniai tyrimai buvo atliekami 4 vietovėse: Eišiškių piliavietėje (Šalčininkų r., Eišiškių sen.), Pilakainyse (Šalčininkų r., Jašiūnų sen.), Raubiškėse (Švenčionių r. , Magūnų sen.) ir Šv. Rapolo parapinėse kapinėse (Vilnius). Palaidojimai rasti dviejose iš jų – Raubiškėse (AK kovotojų palaikai) ir Vilniaus Šv. Rapolo kapinėse, pastarosiose – ne ieškomų kovotojų palaikai, o XIX a. palaidojimai.

Raubiškių miške darbai vykdomi nuo 2018 m. Pagal turimus duomenis čia ieškoma Sergeiuszo Kościałkowskio organizuoto būrio „Fakira“, 1945 m. vasario 4 d. žuvusių ir miške tarp ežerėlio ir miško keliuko, ant kalvelės, užkastų kovotojų. Dar 2018 ir 2019 m. buvo numatyti tyrimų plotai, labiausiai atitikę liudininkų parodymus. Kapo ieškota sukamuoju grąžtu. Teritorija suskirstyta į 10x10 m kvadratus, kurie suskirstyti kas 1 m ir kiekviename jų susikirtime gręžta. Gręžimo tankis 1 m. Iš viso padaryti 1445 gręžiniai iki 1 m gylio. Visuose aptikta natūralaus miškožemio – po samanomis atsidengė švarus šviesiai geltonas smulkus smėlis. Išskirtiniai buvo tik 3 kvadratai – ploto III kv. 2–3A, kuriuose dar 2019 m. fiksuota maišyta žemė, o patikrinus konstatuota, jog toje vietoje buvo užkastos statybinės atliekos. Kasti perkasą 2019 m. atsisakyta, nes miškininkai išdavė leidimą tik gręžti. 2020 m. gavus leidimą iš miškininkų ir kasti, nuspręsta patikrinti duobę, siekiant įsitikinti, ar po šiukšlėmis tikrai yra nejudinta žemė. Įsitikinta, jog šioje vietoje kapo nebuvo. Ieškomų kovotojų kapas aptiktas plote IV. Jis yra kitoje miško keliuko pusėje nuo nelegalių kasinėtojų 2017 m. (?) kastos duobės, kurią ekspedicija dar 2018 m. patikrino ir pagal galimybes užlygino.

Gręžiant plote IV, kv. 2A–B fiksuota maišyta žemė (1 pav.) Čia pradėtas kasti 3x2 m dydžio šurfas, kuris pasiekus 60 cm gylį, ir užfiksavus galbūt duobės kontūro fragmentą, buvo padidintas iki 6x4 m dydžio perkasos. Padidinta

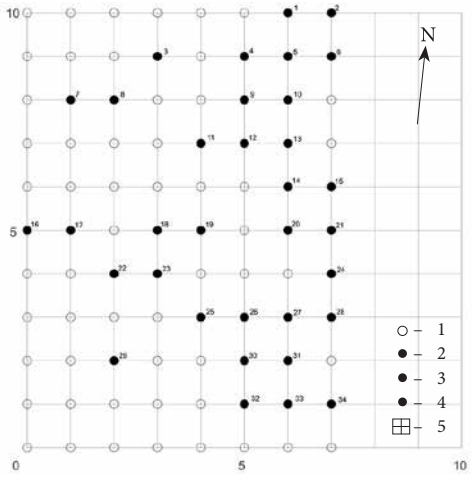

1 pav. Raubiškių ploto IV, kur aptiktas kapas, gręžinių planas: 1 – natūrali žemė; 2 – maišyta žemė; 3 – gręžiniai 1, 2, 5, 6 – maišyta žemė iki 2,1 m; 4 – gręžiniai 4, 7, 34 – maišyta žemė iki 60–80 cm; 5 – gręžinių tinklelis. A. Kuczyńskio brėž.

Fig. 1. The plan of the drilling sites in Area IV at Raubiškiai, where the grave was discovered: 1 – natural soil; 2 – mixed soil; 3 – drilling sites 1, 2, 5, and 6, with mixed soil up to 2.1 m deep; 4 – drilling sites 4, 7, and 34, with mixed soil up to 60–80 cm deep; 5 – the layout of the drilling sites.

perkasa įgavo netaisyklingo keturkampio formą, nes kasta miške tarp medžių, stengiantis juos išsaugoti. ***Perkasa*** orientuota Š–P kryptimi (345–105°). Išryškėjo visas duobės kontūras, kurio dydis 4x3 m, orientuota Š–P (20–200°) kryptimi. 1,3 m gylyje atsidengė medinės neapdirbtos pusapvalio skersinio pjūvio iš vienos pusės nenužievintos lentos. Medinės konstrukcijos – karsto viršus 2,3x1,85 m dydžio (2 pav.). Po jomis pradėjo dengtis žmonių griaučiai. Nukastas dar 5 cm žemės sluoksnis. Atsidengė 6 mirusiųjų palaikai, kurie numeruoti skaičiais 1–6, iš Š į P. Preparuoti pradėta nuo kaukolių, kojų pėdų link. Krūtinės kaulai ir stuburo nareliai ypač blogos būklės, peraugę augalų šaknimis ir apipuvę. Mirusieji suguldyti anatomine tvarka, orientuoti galvomis į R (90°), paguldyti vienas šalia kito nepaliekant tarpų. Kraštiniai griaučiai kiek pasukti į centrą (3 pav.) Antropologinių tyrimų metu nustatyta, jog rasti nuo 18–25 iki 40–50 m. amžiaus vyrų palaikai, kurių skeletuose

2 pav. Atidengtas medinio karsto viršus Raubiškėse. A. Kuczyńskio nuotr.

Fig. 2. The exposed top of a wooden coffin in Raubiškės.

3 pav. Atidengti palaikai Raubiškėse. A. Kuczyńskio nuotr.

Fig. 3. Exposed remains in Raubiškės.

išlikusios nesugijusių kaulų lūžių žymės (kapai 1, 2), šautinė žymė kaukolės skliaute (kapas 3), kapo 4 kaukolė fragmentuota, galbūt dėl stipraus smūgio, kapų 5 ir 6 kaulinėje medžiagoje išlikusių mirtį sukėlusių pažeidimų nerasta.

Prie mirusiųjų nerasta jokių išskirtinių radinių, tik drabužių ar avalynės fragmentų: plastikinės ir metalinės sagos (nuo karinių mundurų), (kapo 2 viena saga, galbūt su Vyčiu?), guminiai batai (kapai 1, 5), užtrauktuko fragmentai, audinio fragmentai, 3 medalikėliai (kapai 4, 5 ir atsitiktinis), metaliniai kabliukai drabužiams susegti. Visi daiktai bus palaidoti kartu su mirusiaisiais.

Perkasa kasta iki 1,5 m gylio. Visoje perkasoje pasiektas įžemis – šviesiai geltonas smėlis. Ketverius metus trukusios „Fakiro" būrio karių paieškos baigtos, kapai surasti miške, kape–žeminėje.

Darbai **Šv. Arkangelo Rapolo kapinėse** – tęstiniai. Čia ieškoma 3 AK karininkų: leitenanto Czesławo Gromczewskio-Jurando, vyresniojo seržanto Maurycyjaus Palenko-Strugo ir būrininko Franciszeko Hojano-Szary palaikų. Iš rašytinių šaltinių žinoma, kad šie kovotojai čia palaidoti paskutinėmis operacijos „Aušros vartai" dienomis. 2019 m. ištirtas 48 m^2 plotas, 1,2–1,4 m gylyje surasta 17 palaidojimų. Atidengti palaidojimai priskirti XIX a. gyvenusių, mirusių ir parapinėse kapinėse pagal visus to meto papročius palaidotų (sprendžiant iš labai retai randamų artefaktų, pvz., 1812 ir 1858 m. monetų ir kt.) neturtingų vilniečių kapams.

2020 m. kapinių PV dalyje (perkasos tęstos R kryptimi nuo 2019 m. ištirtų perkasų) ištirtas dar 50 m^2 plotas (4 pav.). 1,2–1,4 m gylyje atidengtas 21 XVIII–XIX a. palaidojimas: 7 vyrai, 2 moterys, 3 jaunuoliai (iki 18 m. amžiaus), 5 vaikai ir dar 4 suaugusiųjų lytis nenustatyta. Mirusieji orientuoti R–V kryptimi, galvos atsuktos į R pusę (5 pav.). Bent dalis jų laidoti karstuose, kurių dauguma trapecijos formos, išlikę labai blogai. Be atidengtų kapų, kurių dauguma rasti jau ant įžemio, tik nuėmus velėną aptikta daugybė suardytų kaulų. Jų rasta per visą perkasos gylį (6 pav.). Suskaičiuota, jog čia būta ne mažiau kaip 24 žmonių palaikų. 22 nustatyta lytis – 8 vyrai, 2 moterys ir 12 nesuaugusių žmonių (0,3–10 m. amžiaus). Nemažai suardytų vaikų kapų liudija, jog jie paprastai laidoti negiliai, įkasant juos į jau esamas artimų mirusiųjų duobes. Mirusiųjų griaučius antropologės J. Kozakaitė ir R. Brinzaitė įvertino *in situ*, užfiksavo (nufotografavo, pažymėjo plane) ir vėl užkasė.

Įkapių prie palaikų nerasta. Tik perkasoje IX rastos 3 geležinės sagutės, aptrauktos audiniu, dvi metalinės labai korodavusios, viena jų su ausele kitoje pusėje. Jos labai prastos būklės, todėl tik nufotografuotos ir įdėtos į kapą. Toje pat perkasoje atsitiktinai rasta Rusijos imperijos 1735 m. kalimo moneta – Anos Joanovnos denga (½ kapeikos) (perduota LNM). 2020 m. darbų skiriamasis bruožas – tirta, kaip paaiškėjo, itin suardyta kapinių dalis.

Kapinių sunaikinimą liudija surastos dvi didžiulės 1,2 ir 1,5 m skersmens ir iki 1,5–1,6 m gylio duobės su statybinėmis šiukšlėmis – šife-

4 pav. Šv. Arkangelo Rapolo parapinės kapinės darbų pradžioje. M. Siemińskio nuotr.

Fig. 4. The cemetery of the Vilnius Parish of St. Raphael the Archangel before the excavation.

5 pav. Perkasa VII Šv. Arkangelo Rapolo parapinėse kapinėse. M. Siemińskio nuotr.

Fig. 5. Trench VII in the cemetery of the Vilnius Parish of St. Raphael the Archangel.

rio gabalais, polietileno, elektros kabelio likučiais (7 pav.), bei dar 6–7 mažesnės duobės, kuriose užkastos plytos – dalis jų senovinės, su braukomis (8 pav.) ir kitokiomis atliekomis. Ko gero, dalis statybinių šiukšlių liko po koplyčios restauravimo.

6 pav. Atsitiktinės kaukolės statybinių atliekų duobėje Šv. Arkangelo Rapolo parapinėse kapinėse. A. Kuczyńskio nuotr.

Fig. 6. Individual skulls in a rubble pit in the cemetery of the Vilnius Parish of St. Raphael the Archangel.

7 pav. Kapas 24 perkasoje VI Šv. Arkangelo Rapolo parapinėse kapinėse. A. Kuczyńskio nuotr.

Fig. 7. Grave 24 in trench VI in the cemetery of the Vilnius Parish of St. Raphael the Archangel.

8 pav. Kapas 20 perkasoje V Šv. Arkangelo Rapolo parapinėse kapinėse. M. Siemińskio nuotr.

Fig. 8. Grave 20 in trench V in the cemetery of the Vilnius Parish of St. Raphael the Archangel.

Neradus minėtų kovotojų palaikų, svarstytos įvairios teorijos: jų kapai galėjo būti sunaikinti ir koplyčios restauravimo metu užkasant minėtas šiukšles, statant garažus (tada nukasta kapinių R dalis) arba, kolegų iš Lenkijos nuomone, 1958 m. likviduojant šias kapines. Apie kapinių likvidavimą kolegos archeologai sužinojo iš rašytinių šaltinių, tačiau nesuprato, ką reiškia terminas „likvidavimas“. Jų manymu, palaidojimai buvo iškasti ir kur nors pervežti. Mano nuomone, to tikrai nebuvo padaryta. Bet visi likome su savo nuomone. Baigus tyrimus, perkasos užkastos, pasėta žolė (9 pav.).

The search for the graves of soldiers of the Armia Krajowa and their exhumation in the Vilnija region

The search for the AK soldiers who fought against the Germans or the NKVD troops continues in the Vilnija region for the fourth consecutive year. The potential locations of burial sites in Raubiškiai forest (Švenčionys district) were probed in 10 x 10 m squares, with core samples taken in 1 m increments. One square containing mixed soil was identified (Fig. 1), and a subsequent test pit revealed a grave measuring 4 x 3 m, orientated in the N–S direction at a 20–200° angle. Rough wooden circular cross-cut planks with bark still attached on one

9 pav. Tyrimų vieta Šv. Arkangelo Rapolo parapinėse kapinėse baigus tyrimus. M. Siemińskio nuotr.

Fig. 9. The cemetery of the Vilnius Parish of St. Raphael the Archangel post excavation.

side were uncovered at a depth of 1.3 m. The wooden structure/top of the coffin measured 2.3 x 1.85 m in size (Fig. 2). The remains of 6 individuals were uncovered beneath the planks (Fig. 3). No distinctive finds were present, other than fragments of clothing and footwear. The four-year search for the soldiers of the Fakira squad is over.

The works at the cemetery of the Vilnius Parish of St. Raphael the Archangel are ongoing. An additional area of 50 m^2 has been excavated (Figs. 4, 9). Twenty-one burials dating to the 18th–20th century have been uncovered at a depth of 1.2–1.4 m (Fig. 5). The bodies of the deceased were oriented in the E–W direction, with heads facing E (Figs. 7, 8). At least some were buried in coffins, and no burial goods were found. Massive amounts of disturbed remains were discovered (24 individuals). This year's works have been defined by the excavation of the most disturbed portion of the cemetery. Eight pits have been recorded, some of which contained rubble (Fig. 6). The burials which were sought were likely destroyed when a portion of the cemetery in the E was excavated for the construction of the garages.

Gintautas Vėlius

1956–1969 m. nuteistųjų mirties bausme palaikų užkasimo vietų paieškos Našlaičių kapinėse Vilniuje

2020 m. lapkričio 25–30 d. LGGRTC užsakymu Vilniaus senųjų kapinių, vadinamų Antakalnio kapinėmis, komplekso (UK 36243) senųjų kapinių (UK 2277) teritorijoje (toliau Našlaičių kapinės) atlikti detalieji tyrimai (1 pav.). Į Š nuo Antakalnio kapinių R dalies, už mūrinės kapinių tvoros esančios dabar nebeveikiančios Našlaičių kapinės pradėjo kurtis XIX a. viduryje. Čia laidoti ne tik katalikai kariai, bet ir mirę kalėjimuose, Šv. Jokūbo ligoninėje, miesto elgetos, neturtingi aplinkinių kaimų gyventojai, taip pat